

**Владимир Катаев. *Игра с отломъци. Съдбата на руската класика в епохата на постмодернизма.* София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2006, 236 с.**

Книгата на московския университетски професор Владимир Катаев е изградена върху актуален лекционен курс и в този смисъл тя е образцово научно-образователно четиво, създадено от опитен преподавател, който умее да общува с младежка аудитория и държи на баланса между теоретичен и практически дискурси. Това е и трудът на един руски литературовед, учен с международна известност, председател на Чеховата комисия при РАН, който напрегнато и с впечатляващи ерудиция и обхват размишлява над съвременната културна ситуация в своята страна. В този смисъл това е типично руско класическо четиво – страстно ангажирано със своята тема, но предаващо тази ангажираност през обективен и толерантен „диалог“ с опонента.

В първата от двете части – *Кампания по разстрелване на класиката?* (изразът е на познатия критик Игор Золотуски), многообразните съвременни прояви на развенчаване и издевателство над класическото руско литературно наследство на XIX век са видени и в тяхната диахрония – като продължение на негативизма и отричането на класиците, характерни за всяко ново литературно поколение, както и за литературите модернисти от началото на XX век, които призоваваха „да се изхвърли Пушкин от парахода на съвременността“. Така става възможно във втората част – *Игра с отломъци*, да бъдат оразличени постмодернистките техники на боравене с еталонните книги и принципно новото отношение към литературното слово.

В главата *Парад на обвиненията* от първа част В. Катаев цитира и обобщава главните тези на „новите“ обвинители, като ги свързва с критически аналози от началото на XX век, когато известни писатели и философи посочваха руската класика за главен „виновник“ и на социални катастрофи, и на индивидуални екзистенциални проблеми на руснака. В съвременния регистър на предявените ѝ „грехове“, ясно и аргументирано сумиран от изследователя, парадоксално влизат и „насаждането на авторитарна менталност, потискането на личността“, и „провокацията за революция“, разрушаването на руската държавност, и дълбочината на постигане на злото в човешката душа, и „окарикурирането на руската душа“ в „кривото литературно огледало“. Сред цитираните обвинения срещу класиката за продължаващото социално неблагополучие на Русия е и едно симптоматично американско изказване на някоя си Н. Хрушчова, която предлага като средство за икономически възход на своята бивша родина „доброволното въздържане от четене на руска литература“ заради „уроци по бизнес“(!).

Естествено е за учения да повдигне тук и въпросът за достойна и научно издържана „защита“ на класиката, която за него в момента не е напълно адекватна на мащаба на нападките. Тя е необходима и за духовно-

естетическото здраве на младото поколение (според мен имплицитната цел на книгата), което трудно се ориентира в текущата разширяваща се мрежа от третокласни словесни пътища (които не извеждат наникъде). Защото според убеждението на В. Катаев «по главните магистрали на руската литература висша и най-привлекателна си остава все пак, както и за Олга Илинска от *Обломов* (на И. Гончаров), тази „тъга на душата, питаща живота за неговата тайна“, която спасява образа на героинята, намерила щастлив живот и богат мъж»...

Във втората част, *Игра с отломъци*, авторът навлиза в същината на поставения проблем – от критическите анонси на постмодернистите (например И. Яркевич: „Работата на съвременния писател е да създава силни и ярки текстове“; „Не е важно за какво: за сексуални извращения или за полета на синигерите – стига текстът да е ярък и силен“ или В. Сорокин: „За мен няма принципна разлика между Джойс и Шевцов, между Набоков и което и да е съобщение на домсъвета. Аз мога да намеря очарование във всеки текст.“) към коментара на тяхната литературна практика, която е истинското отрицание на класическото руско наследство. Без претенции за изчерпателност (в стила на беседа с широк читателски кръг) в първите глави се разглеждат външните признаци и дълбинните принципи на литературния постмодернизъм, предимно от гледна точка на отношенията му с класиката. В. Катаев се спира на специфични постмодернистични „операции“ с култови руски текстове, сюжети, персонажи, както и с писателски стилове, за да разграничи използването на постмодернистични техники от същинската постмодернистична концепция (примерите с повестта на А. Корольов *Главата на Гогол*, с романа на Е. Попов *В навечерието на навечерието*, от една страна, и тескта на В. Курицин *Сухи бури. Зоната на проблиясъка*, от друга). Коректно позовавайки се на съвременни чужди и руски специалисти по постмодернизма (в бележките са цитирани над сто източника), изследователят опитно води читателя към разбиране същината на актуалния културен феномен, за чиито представители не съществуват йерархии в света-текст, а авторитетът на създавания от тях „несъотнесен към действителността текст се обосновава най-вече интертекстуално, т.е. чрез авторитета на други текстове“, които те смесват самотно.

В главата *Пародия и пастиши* се обяснява този специфичен „жанров“ постмодернистичен канон на „смесване“ („смес“ от френските „пастиш“ и „пелмел“) и подражание на всякакви стилове, без идеята за тяхното осмиване, а заради удоволствието от играта и утвърждаването на тяхната равнопоставеност. И тук В. Катаев остава верен на литературния си нюх, доказвайки че „изкуството на пастиша също има своите висоти, които могат да бъдат достигнати само от виртуози на стилизацията“, проявяващи „собствена поетическа индивидуалност“. Такава той провижда в стиховете на Тимур Кибиров, който майсторски използва целия набор похвати на постмодернизма, но колкото и иронични маски да си слага, не може да скрие „чувствата си, нито дори своя патос – понятия неуместни

и неприлични“ за новия канон. Талантлива е според В. Катаев и повестта пиеса *Врана* на Юрий Кувалдин, явно съотнесена с Чеховата *Чайка*; защото бидейки постмодерно като световъзприемане, произведението доказва, че „руският писател, усвоил литературната иновация, не прекъсва при това дълбинните връзки с родовите начала на пратекстовете на руската литература“. В последната глава, *Романът е мъртъв?*, се анализират специфичните взаимоотношения с класиката на „най-радикалния и спорен руски прозаик постмодернист“ – Владимир Сорокин, който отива най-далече в „десакрализацията на светините от миналото“, в „хладнокръвното обезсмисляне на битието въобще“, като драстично използва „естетиката на шока“.

Но В. Катаев не вярва, че „всичко вече отмина, всички славеи вече замлъкнаха, останаха само присмехулниците“ (както твърди епиграфът от Лариса Милър към втората част на книгата). Не само защото има поети като Лев Лосев, които убедено заявяват: „Отдавна отвращава безвкусицата на кошунството“. Според него в похода си „срещу умиращите езикови клишета“ постмодернистите приличат на „вълците, санитарите на гората“, които „изяждат мършата“. Но не е възможно от цялата „литературна фауна“ да останат само вълците / постмодернистите. „Затова какъвто и традиционен механизъм на отрицание да използват постмодернистите, културата в своята същност никога няма да бъде сведена до едно-единствено отношение към миналото“. Дали е в сила днес опасението на Е. Замятин, авангардиста от началото на ХХ век, се пита В. Катаев във *Вместо заключение*: „Боя се, че руската литература има само едно бъдеще – своето минало“. Според него е безспорно, че „и най-талантливите представители на руския постмодернизъм не успяха да достигнат висотата на класиката“, но от друга страна в произведенията и на най-верните му адепти „се провиждат черти от един авторов образ, формирал се в дълбините на руската литературна традиция“. За автора е важно и друго – макар постмодернистичната „игра с отломъците от предходната култура“ да продължава, за някои от „играчите“ е дошло време за равносметка:

*Даваш ли деконструкцията! Дадох я му я.  
И нататък какво? – Ами нищо.  
Над куп ненужни подробности  
седим в празния свят...*

(Тимур Кибиров)

**Таня Атанасова**